

Szubkultúrák

Bevezető

Csoportok és kultúrák

Keszeg Vilmos

Határaink: egy csoportkultúra megalkotása

Szabó Á. Tőhötöm

Munkás-szubkultúrák történetei

Balázs Imre József

Az eliték szubkultúrája

Keszeg Anna

Az állandósuló átmenet kultúrája

Sólyom Andrea

Esővarázsló; Tenger, Árnyék, Imap Ukua (versek)

Jánk Károly

Balogh Edgár száz éve

Kántor Lajos

1956 – 2006

Az erdélyi irodalom az „olvadás”-tól a megtorlásig (1954-1958)

Dávid Gyula

Világablak

Hazatérés az idegenbe

Rainer Hillenbrand – Hajdú Farkas-Zoltán

Rainbow-világtalálkozó és közel-keleti béketalálkozó Törökországban

Vermes Veronika

História

Bizalmatlanság, vádaskodás, vasfüggöny

Fülöp Mihály–Vincze Gábor

Mű és világa

Orvos és páciens (II.)

F. Dornbach Mária

Termékenyítő barátság

Tüskés Tibor

Örök börtön

Sánta-Jakabházi Réka

Levelestár

Balogh Edgár és Gáll Ernő levélváltásaiból

Kántor Lajos

Balogh Edgár levele – Apáczai-évfordulón (1974)

K. L.

Téka

Erdély-reprezentációk

Gál Andrea

Élet és határ mezsgyéjén

Korunk 2006 Szeptember

Bizalmatlanság, vádaskodás, vasfüggöny

Fülöp Mihály–Vincze Gábor

Két „népi demokratikus” ország (Románia és Magyarország) a negyven-ötvenes években

A sztálini „divide et impera”

A Szovjetunió, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom vezetője 1943 végéig biztonsági rendszerét a betagolt államok Moszkvához egyenkénti, sugaras kapcsolódására alapozta, kizárva a kis államok egymás közötti szövetkezésének a lehetőségét.¹ A két német csatlós állam, Románia és Magyarország Erdélyért folytatott küzdelmében kezdeti részt vettek a kommunista pártok is. Sztálin 1943–1944-ben világosan az értésükre adta: Erdély sorsát az dönti el, melyik ország lép ki előbb a háborúból, fordul szembe Hitler Németországával.²

Az 1944. augusztus 23-ai román átállás a fordulat kezdete. A szeptember 12-ei moszkvai román fegyverszüneti egyezmény 19. cikkelye, amely Erdély vagy nagyobbik része Romániához tartozását helyezte kilátásba a béketárgyalásoktól függően, az észak-erdélyi szovjet katonai közigazgatás bevezetése,³ majd a terület román baloldalnak történt átadása Moszkva akaratának érvényesítését szolgálta.

Sztálin 1945. január elején Moszkvában igazította el Gheorghiu-Dejt és Ana Paukert: Észak-Erdélyt csak szovjetbarát, baloldali kormány kaphatja meg. Ennek létrehozása március 6-án történt meg, amikor Visinszkij rákény-szerítette Mihály királyt Petru Groza miniszterelnökké történő kinevezésére. A törpe (akkor még jelentős számban nemzetiségi) kisebbségre támaszkodó, szovjet katonai és politikai fellépéssel hatalomra juttatott RKP vezetői az antikommunista és szovjetellenes, nemzeti érzelmű társadalommal szemben egyes-egyedül azzal igazolhatták kormányzásukat, sőt létüket, hogy ők szereztek vissza Észak-Erdélyt. Egyenjogúságot hirdetve még a Magyar Népi Szövetség „százas” intézőbizottságát is rábírták, hogy az erdélyi magyarság nevében a határkérdést a nagyhatalmakra bízó nyilatkozatot tegyenek (illetve burkoltan a trianoni magyar–román határ visszaállítása mellett foglaljanak állást).

A Magyar Kommunista Párt vezetői az 1945. novemberi választási vereségüket követően, a béketárgyalások küszöbén nem kerülhették ki az állásfoglalást Erdély hovatartozásának, a felvidéki magyarok kitelepítésének kérdésében. Abban a hitben ringatták magukat, hogy a politikai küzdelemben akkor kerekedhetnek felül, ha a Szovjetunió támogatásával eredményt érnek el a magyar békecélok valóra váltásában. Erre akkor csillant fel a remény, amikor Sztálin 1946. április 1-jén, Moszkvában titokban fogadta Rákosi Mátyást. Szinte egymás sarkát taposták a román pártfőtitkárral, aki másnap Molotovot és Manuilskijit nyugtatta meg: a román kormánypártok teljesen egységesek Erdély ügyében. A szovjet külügyminiszter kérdésére, hogy Groza valóban hajlandó-e Észak-Erdély egy részét Magyarországnak átengedni,⁴ Gheorghiu-Dej kitérően válaszolt. Groza álláspontjáról csak annyit tudott, hogy a Bukarestbe látogató magyar kulturális küldöttség előtt a kormányfő Észak-Erdély román állam keretei közötti közigazgatási autonómiájáról beszélt.

A moszkvai titkos találkozót követően a magyar kommunisták a béke-előkészítésben feladták azt a korábban hangoztatott álláspontjukat, hogy Groza népi demokráciájával szemben nem lehet területi követelést benyújtani. A Nagy Ferenc-kormány Rákosi Mátyás javaslatára dolgoztatta ki április 8-ról 9-re virradóan az ún. „éjjeli vonalat”, a kis-partiumi határmódosítást (11 800 km²), amit az aznap Moszkvába utazó küldöttség nevében Gyöngyösi János külügyminiszter – a nagy-partiumi, 22 000 km²-es megoldással együtt – előbb Molotov, majd április 10-én későn este Sztálin elé terjesztett.

A tárgyaláson a szovjet külügyminiszter ismertette a román fegyverszünet 19. cikkelyét egész Erdély vagy annak nagyobb része Romániához tartozásáról. Sztálin választát érdemes pontosan idéznünk: „az egyezmény módot nyújt Magyarországnak arra, hogy valamit kaphasson, de hogy nevezetesen mit, melyik részt kapja, ezt majd meg kell nézni”. Sztálin kijelentette, hogy „ezt a kérdést jelenleg Londonban a külügyminiszter-helyettesek vitatják meg”. Miután megismételte a román fegyverszünet vonatkozó részét, felvilágosította a magyar kormányküldöttséget arról, hogy Molotov április 25-én Párizsba utazik a Külügyminiszterek Tanácsának ülésére, ahol a kérdést felvetik, és meg fogják vizsgálni. Gyöngyösi rákérdezett, hogy az Erdély egy részének Magyarországhoz csatolására vonatkozó magyar javaslatok nem ellenkeznek-e a Szovjetunió érdekeivel. Nagy Ferenc és Szakasits Árpád – ahelyett, hogy Sztálin választát megvárták volna – egyszerűen letorkolták a magyar külügyminisztert.⁸ Másnap Molotov magyar–román kétoldalú tárgyalásokat javasolt a határvita megoldására. Ezt követően Sebestyén Pál április 27-én Bukarestben Groza és Tătărescu elé terjesztette területátrendezési javaslatát. Missziója azonban nem járt eredménnyel: a román kormányfő nem voltak hajlandók vele erről tárgyalni.⁹ Május 7-én a Külügyminiszterek Tanácsa Párizsban a magyar és a román békeszerződés-tervezetekben a trianoni határt állította vissza. A nagyhatalmak a maguk részéről ezt a kérdést

Lakatos Artúr

Illik

Váradi Nagy Pál

Néprajzi körkép a Duna mentéről

Szöcsné Gazda Enikő

Jelentés a „szív-atmoszféra” változásairól

Tápodai Zsuzsa

A Korunk könyvajánlata**Talló****Raoul 30arbanról – nekrológ helyett**

S. L:

Replika a szubkultúrákatásra

Patakfalvi Ágnes

Abstracts and Keywords**Számunk szerzői****Folyóirat****Főoldal**

lezárták.

Miért csillantotta fel Sztálin előbb Rákosi,¹⁰ majd a magyar kormányküldöttség előtt a határmódosítás lehetőségét, ahelyett hogy leintette volna őket? Mire volt jó ez a színjáték? Ha valaki, ő tudta, hogy Groza hatalomra juttatásának pillanatától kezdve a trianoni határ helyreállítására számtalanszor tettek ígéretet Romániának. Moszkvai látogatása alkalmával, 1945 szeptemberében a szovjet kormányfő Erdély ügyében személyesen meglelte el magát Grozának. Az ezt követő londoni külügyminiszteri tanácsulást, az európai békerendezést azért rúgta fel, mert az amerikaiak, az angolok és a franciák Magyarországra nézve kedvező határmódosítást terjesztettek elő. Vaskézrel irányította a Groza-kormány védelmében Molotovot, akinek engedékenységéért a konferencia után vezekelnie kellett. 1946. március 11-én és 27-én épp a szovjet kormányküldöttség nyújtotta be Londonban a két világháború közötti magyar–román határ helyreállítására vonatkozó békeszerződés-tervezetet. Sztálin tökéletesen tájékozott volt a londoni külügyminiszteri tárgyalásokról. Tudta, hogy az angolok és amerikaiak korábbi álláspontjukat feladva elfogadták a szovjet tervezetet. Az amerikai külügyminiszter-helyettes mindazonáltal megpróbálta a kétoldalú magyar–román tárgyalások lehetőségét nyitva hagyni. A kétoldalú megegyezés kísérletét is szovjet részről siklatták ki. Grozát Moszkva tájékoztatta a nagyhatalmak tárgyalásainak állásáról, valamint arról, hogy a trianoni határ visszaállítása ügyében továbbra is szilárdan mellette állnak. A román miniszterelnök ezért utasította vissza olyan magabiztosan Sebestyén Pál ajánlatát.¹¹

A választások évében, a béketárgyalások küszöbén, 1946 januárjában, Emil Hațieganu nemzeti parasztpárti és Mihail Românceanu nemzeti liberális párti politikus bekerült a kormányba. A történelmi pártok képviselői rögvest kampányt indítottak „Erdély védelmében”.¹² A kommunistákkal együttműködő, szakadár-liberális Tătărescu megpróbálta kifogni a szavet vitorlájukból. Ebben társra lelt Lucrețiu Pătrășcanuban,¹³ aki a kormányukat próbálva kicsavarni Groza kezéből a nemzeti ügy bajnoka lett.

Romániában Erdély ügye, akárcsak Magyarországon, a belpolitikai küzdelmek örvényébe került. Gheorghiu-Dej, ha első helyét meg akarta tartani, nem maradhatott le ebben a versenyben, ámde ügyelnie kellett arra, hogy ne kerüljön szembe a kormányfőt támogató „gazdával”¹⁴, illetve a szovjet politika letéteményeseivel, az őt sakkban tartó Emil Bodnă-raşsal, Ana Paukerrel, Vasile Lucával (Luka Lászlóval).¹⁵ Egyre nagyobb aggodalommal szemlélte a béketárgyalásokat, mert nem lehetett teljesen bizonyos abban, hogy Erdélyt megtarthatják, Sztálin tényleg állja az ígéreteit. A „gazda” viszont tisztában volt azzal, hogy „a területi ajándék felett érzett hála hamar elpárolog”¹⁶ a román oldalon.

Rákosi, Gerő és a pártvezetés más tagjai valóban elhitték, hogy „Erdély egy részének Magyarországhoz történő visszatérése a kérdés megoldását jelentené”.¹⁷ Révai József 1946. április végén, a Zeneakadémián elmondott beszéde is táplálta a reményeket.¹⁸ Szirmai István,¹⁹ amikor május 3. és 5. közötti kolozsvári látogatása alkalmával néhány határ menti megye Magyarországhoz csatolását és a székely autonómia létrehozását követelte, az RKP részéről revizionistának minősítették.²⁰ Az oroszul kitűnően tudó Gerő Ernő, amikor Nagy Imrével együtt május 6-án Temesváron találkozott a román pártvezetőkkel, és felvetette (nyilván annak hatására, amit Sztálin mondott a magyar–román határ ügyében a budapesti kormányküldöttségnek, melynek ő is tagja volt) a határmódosítás kérdését, Gheorghiu-Dej hevesen visszautasította azt.²¹

Sztálin cselofságaival politikai zsákutcába hajtotta, hosszan tartó, természetlen viszályba kergette a szovjetbarátság feltétlen híveit, a magyar kommunistákat. Az Erdély elvesztése, a szovjet támogatás elmaradása miatt érzett elkeseredés az ő fejükre hullott vissza. A többségi kiscsapatokat a Nyugat irányában való tájékozódásra, a kommunista törekvésekkel szembeni ellenállásra, a párizsi értekezleten a határmódosító javaslat előterjesztésére, a nagyhatalmak előtt a kisebbségi sérelmek feltárására készítette. Molotov megpróbálta a döntésért a felelősséget az amerikai külügyminiszterre hárítani. A magyar kormányküldöttség nyugati útján és a párizsi békeértekezleten azonban nyilvánvalóvá vált, hogy Erdély Romániához csatolásának valódi szorgalmazója a Szovjetunió. Moszkva a békeszerződés minden kérdésében Magyarország ellen, szomszédai mellett foglalt állást.

Sztálin tudatában volt annak, hogy – különösen Magyarországon – azt tehet, amit akar. Arra ügyelt, hogy Romániát is az utolsó pillanatig kétségben hagyja. A kommunista pártok vezetőit egymás közötti állandó élet-halál harcra készítette,²² de a területi vitában a két államot is versenyeztette, az elégségség, a viszály magjait viszont úgy hintette el közöttük, hogy a döntőbíró ő legyen.

Gheorghiu-Dej, Pătrășcanu, Luca és Miron Constantinescu Bukarestbe rendelte Kurkó Gyárfás elnököt és a Magyar Népi Szövetség több vezetőjét, hogy a május 17-ei és 18-ai „eli-gazításon” helyreállítsák a területi döntés következtében megrendült kommunista hitüket, rendezzék a megbomlott sorokat, az engedetleneket pedig letartóztatással és a pártból való kizárással fenyegetessék meg. Az RKP KB bürojának május 28-ai ülésén indította meg a hajszát a szomszéd országba járó, magyarországi kommunistákkal kapcsolatot tartó párttagjaival szemben, hogy csírájában fojtja el a „revizionista”, „autonomista” tendenciákat, megakadályozza a Rákosi-Sztálin-találkozó, a Révai-cikk híreinek elterjedését Erdélyben.

Aznap Kolozsvárott a Ferdinánd egyetem parasztpárti diákjai Nagy-Romániát éltették, mire a magyar kommunista munkások válaszul megtámadták az Avram Iancu diákközhont. Groza Teohari Georgescu belügyminisztert küldte a helyszínre, hogy mindkét oldalra sújtson le.²³

Pătrășcanu a június 11. körüli napokban²⁴ Erdély fővárosában indulatos beszédben tömeges kiutasítással fenyegette meg a magyarokat, és kijelentette: Erdély kérdésében semmilyen kompromisszumot nem lehet kötni velük. Gheorghiu-Dej 22-én – a szovjet vélemény kikérése után – párthatározattal rendszabályozta meg pártbeli riválisát. A román pártfőtitkár attól tartott, hogy Pătrășcanu – a román külügyminiszterrel és a történelmi pártok álláspontjával azonosulva – megbuktatja a kormányt. A párthatározatban hangsúlyozta, hogy Erdélyt „a demokratikus Románia kapta meg, amelynek feladata a magyar lakosság román állammal szembeni bizalmát elnyerni a Külügyminiszterek Tanácsa Erdélyt érintő határozata után. Hibáznak azok a román elvtársak, akik nem veszik figyelembe, hogy Erdély a demokratikus Romániáé, amely különbözik a múltbeli Romániától.”²⁵ Gheorghiu-Dej elővette tehát a baloldal legfőbb érvét: a szovjetek által hatalomra juttatott kormány kapta meg Sztálintól Erdélyt. A Kreml újra Groza mellé állt. A Szovjetunió mielőbb be akarta fejezni a béketárgyalásokat, amit aligha tehetett volna meg a nagyhatalmak egyetértésének megbontásával, a magyar–román vita felújításával, az erdélyi

magyarság tömegeinek kitelepítésével (melyet Pătrășcanu helyezett kilátásba).

A királyságtól a népi demokráciáig

1947 nyárutóján Gyöngyössi István ideiglenes bukaresti ügyvivő megvonta Groza szomszédság- és nemzetiségpolitikájának mérlegét. A magyar-román közeledés megíúsulásának okát abban látta, hogy Bukarest tervszerűen igyekszik visszaszorítani a magyar érdekeket, és Magyarország izolálására törekszik. A román hatóságok célja az erdélyi magyarság önálló gazdasági bázisának megszüntetése, a magyar szellemi termékek behozatalának akadályozásával, a kiutazások megnehezítésével elszigetelésük az anyaországtól. Szerinte Groza politikáját a sok szó, de kevés tett jellemezte, a nemzetiségi elnyomás nem szűnt meg, „a kisebbségi magyarság helyzete semmit sem javult”.²⁶ A Magyar Népi Szövetség országos vezetéséből kiszorították azokat a „gerinces magyar magatartást tanúsító” kommunista politikusokat, akik addig legalább megpróbálták a kisebbségi sérelmek orvoslását elérni. Kurkó Gyárfás eltávolítása után az MNSZ megszűnt, mint kisebbségi érdekvédelmi szervezet, és ezentúl csupán a párt szócsövének tekinthető.²⁷

A kapcsolatok a király trónfosztását követő esztendőben fagytak be. 1947. december végén Groza telefonált Sinaiára, s kéréte Mihály királyt Bukarestbe. Ezt megelőzően a szovjetek bizalmi embere, Emil Bodnăraș, az új hadügyminiszter a királyi palota telefonvonalait elvágatta, az őrséget letartóztatta, a palotát körbefogatta, Groza pedig pisztollyal a zsebében fenyegette meg az uralkodót, hogy a bebörtönzött fiatal híveit kivégezteti, ha nem mond le a trónról.²⁸

A politikai őrségváltás valójában a királyság megszüntetését megelőzően elkezdődött. Az ellenzék vezetői, Maniu, Michalache és Dinu Brătianu bíróság elé kerültek, börtönben lelték halálukat. A hatalom letéteményese Gheorghiu-Dej pártfőtitkár, Emil Bodnăraș honvédelmi és Teohari Georgescu belügyminiszter lett. Ana Pauker Tătărescu helyére lépett, Vasile Lucă pedig pénzügyminiszternek nevezték ki. Groza lelkes kivitelezője a népköztársaság bevezetésének, de amint utat nyitott a proletárdiktatúra rendszerének, maradék befolyását is elvesztette. 1952-ig névlegesen miniszterelnök maradt, de szinte teljesen súlytalanná vált. A mór megette kötelességét. Ahogy Gyöngyössi István fogalmazott: „Groza köszönőember lett a Románia névű vendégfogadóban.” A bukaresti ideiglenes ügyvivő a magyar-román viszonyra nézve is levonta a miniszterelnök szerepváltozásának következményeit. Amikor elhencegett a Sztálinnal folytatott beszélgetéséről, melyben szóba kerültek a magyarok is, az ügyvivő úgy vélte: „talán nem egészen alaptalanul vetődhetik fel az a következtetés, hogy Groza az illetékes szovjet tényezők előtt Románia demokratikus fejlődésének jelentőségét talán éppen Magyarországgal szembeállítva igyekezett kiemelni”.²⁹ Ez a versenyszellem³⁰ jellemezte a román politikusokat Magyarországgal szemben a következő évtizedben. Szovjetbarátságban túllícitáltak a magyarokat, éreztették velük, hogy Moszkva bizalmát igazán ők élvezik, féltékenyen őrködtek előnyük megtartásán. S valóban, Moszkvából nézve az augusztus 23-i „kiugrástól” az SZKP XXII. kongresszusáig (1961. október) Magyarországhoz képest Románia futott a belső körön. Szovjet részről a román-magyar vitákban Gheorghiu-Dejnek adtak igazat.

Magyar vagyon román kézen

Az 1948-as esztendő nem hozott fordulatot az ún. CASBI-kérdésben.³¹ A budapesti kormányok az 1945. február 10-ei CASBI-törvénnyel zár alá helyezett (valójában burkoltan államosított) magyar vagyonokat³² éveken át igyekeztek visszaszerezni, de eredményt nem értek el. A békeszerződés után fél évvel megjelent október 13-ai CASBI-törvény magyar szempontból hátrányos volt ugyan, de legalább felcsillantotta a lehetőséget a kérdés jogi rendezésére. Csakhogy a román hatóságok húzták-halasztották a CASBI-gondnokság alatt lévő magyar vállalatok zár alóli feloldását, aminek tulajdoníthatóan ez a folyamat beletorkollott a tulajdonképeni államosításba.

Az ehhez vezető úton az első lépés a pénzüzetek kényszerfuzionálását, illetve felszámolását elrendelő 1948. február 3-ai törvény volt, amely a magyar érdekeltségeket is érintette. A kérdés rendezésére a budapesti kormány képviselői április 14-én ideiglenes megállapodást kötöttek a román kormány megbízottaival, aminek eredményeképpen a brassói Általános Hitelbank és a kolozsvári székhelyű Erdélyi Leszámloló és Pénzváltó Bank esetében feloldották a kényszerfelszámolást. Ezzel úgy tűnt, hogy a magyar pénzüzetek egy részét legalább sikerül megmenteni, de a remények azonban hamar lelohadtak, mert az augusztus 13-ai 197. sz. törvény feloszlatta az összes magán-pénzüzetet, köztük a még addig megmaradt magyar érdekeltségeket. Ezentúl a pénzügyletek intézése állami monopólium lett. A törvény megjelentetésével ismét kész helyzet elé állították a magyar felet, ugyanis Vasile Luca pénzügyminiszter még július 2-án is azt közölte Széll követtel, hogy a magánbankokat nem akarják államosítani, hanem egyszerűen nem kapnak majd visszaleszámlolási hitelt, és „meg fognak fulladni”.³³

Magyarországon április 29-én államosították a nagyvállalatokat, ezek ezután a magyar pártvezetés álláspontja szerint „magyar társadalmi tulajdon” képviseltek, a romániai érdekeltségeik pedig értelemszerűen a „magyar dolgozók vagyonának” minősültek. Ennek ellenére a június 11-ei romániai államosítás ezekre a javakra is kiterjedt. A törvény ugyan lehetővé tette a volt tulajdonosok kártalanítását, csak hogy azt a vállalat tiszta nyereségéből kellett fedezni. A kártalanítás összegéből pedig levonták a vállalatok évek óta felhalmozódott adósságait, a nem megfelelő vezetés miatt keletkezett veszteségeket. (A vesztegetés döntően a párt gazdaságpolitikájának számlájára írható, ugyanis a vállalatoknak a készterméket hatóság által rögzített áron kellett értékesíteniük, míg a nyersanyagot kénytelenek voltak feketepiacon, a hivatalos ár többszöröséért beszerezni.³⁴) Mivel az esetleges kártérítést el akarták kerülni, a román hatóságok mindent megtettek azért, hogy minél nagyobb adósságot mutassanak ki. Ennek a politikának az lett az eredménye, hogy államosított vállalatok deficitjének nagyságára hivatkozva tulajdonképen nem fizettek senkinek sem kártérítést.

Budapesten kezdettől fogva ragaszkodtak a kártérítéshez – akár még kompromisszum árán is. Az MDP Külügyi Bizottságában július 6-án úgy határoztak, hogy a pénzügyminisztérium becslülje fel a romániai követelés értékét, és dolgozzon ki egy hozzávetőlegesen tízéves törlesztési tervet: „Legyen benne javaslatunkban, hogy a törlesztés történhet áruban, melynek megjelölése későbbi megállapodás tárgya legyen. Nem helyezkedhetünk merev, jogi álláspontra, mert meggyezést itt csak baráti alapon lehet létrehozni.”³⁵ A külügyminisztérium jegyzékkel fordult a román követséghez, és azon keresztül kérte a Groza-kormányt, hogy tegyen javaslatot az államosítás folytán Magyarországot ért kár megtérítésére vonatkozólag. Még csak válasz sem érkezett. Amikor e jegyzék másolatát Széll Jenő követ július 2-án átadta Vasile Lucának, és

ismertette kormánya azon elvárását, miszerint a magyar érdekeltségeket ne kezeljék ugyanazzal a mértékkel, mint az „imperialista tőkeérdekeltségeket”, a pénzügyminiszter azzal válaszolt, hogy nem tehetek kivételt román és idegen tőkeérdekeltség között,³⁶ majd hozzátette: kártalanításról csak a törvényszabta keretek között lehet szó.

A további tárgyalások eredménye: vajúdtak a hegyek – és egeret szültek. Az 1948. szeptember 21-ei újabb CASBI-egyezmény csak a magyar állampolgárságú magánszemélyek zár alatt lévő ingóságai feloldásáról, illetve azok kiszállításáról szólt. Ennek bizalmas kiegészítő záradékában a magyar fél lemondott azokról a javokról, amelyeket a kommunista párt és tömegszervezetei 1945-től „megszerezték” maguknak, valamint a magyar jogi személyek Romániában lévő ingóságainak visszaszolgáltatásáról. Cserébe a román kormány képviselője lemondott az úgynevezett zsidó vagyonról, az Észak-Erdélyből deportált zsidók Magyarországra került javairól, addig ugyanis Bukarest magának vindikálta ezt. A záradékban foglalt megállapodás román szemszögből roppant előnyös volt, ugyanis a magyarországi jogi személyek Romániában maradt ingóságainak értéke lényegesen meghaladta a Bukarest által igényelt ún. zsidó vagyonét. Ennek ellenére Luca pénzügyminiszter két hónappal később kifogást emelt a bizalmas kiegészítő jegyzőkönyvvel szemben, és kilátásba helyezte az egyezmény végrehajtásának felfüggesztését.³⁷ Ez újabb vitákat eredményezett a két párt vezetői között.

A magyar oktatásügy átalakítása

A Groza-kormány „magyarbarát” intézkedései 1945–46-ban jórészt a szőlők szántásán maradtak, egyetlen igazi sikert – a de jure nem létező, ám de facto működő – tanügyi autonómia létrehozása, valamint az önálló állami magyar egyetem felállítása jelentett.³⁸ A pár évig létező önállóságot az új alkotmány 1948. április 13-ai megjelölése után négy hónappal, az augusztus 3-ai 175. számú tanügyi törvénnyel számolták fel. Szeptember 1-jével megszűntek az önálló magyar tankerületek,³⁹ a magyar tanfelügyelők száma pedig egyre csökkent. (A magyar gyermekeknek ismét kötelezővé tették az elemi első osztályától a román nyelv tanulását.) Ekkor szüntették meg az egyházi kézben lévő – olykor három-négyszáz éves – elemi- és középiskolákat is. A három római katolikus egyházmegyének 468, a két református egyházkerületnek 531, az unitárius egyháznak 34, a magyar evangélikus egyháznak 8 oktatási intézményét államosították. A magyar felekezeti iskolák jelentőségét mutatja az is, hogy az 1947/48-as tanévben az összes magyar tannyelvű elemi iskola diákjainak 45 százaléka, a főgimnáziumok tanulóinak 75 százaléka, a tanító- és óvónőképzők tanulóinak pedig 56 százaléka járt az egyházak vagy különböző rendek tulajdonában lévő intézménybe.⁴⁰

Az október 26-ai felsőoktatási miniszteri rendelet szovjet mintára a tudományegyetemokről leválasztott orvosi karokból önálló egyetemeket hozott létre. A Bolyai Tudományegyetem marosvásárhelyi orvosi kara Orvosi és Gyógyszerészeti Intézeté alakult. A közoktatásügyi minisztérium terve, hogy a Bolyain megszüntessék a közgazdászképzést,⁴¹ valamint hogy Marosvásárhelyen a gyógyszerészeti kar engedélyezését megtagadják, a magyar egyetemek vezetőségeinek ellenállása miatt meghiúsult, míg a doktori fokozatadás jogának megszerzése az OGYI-n, Rákosi közbenjárása ellenére közel egy évig húzódott.

1947 őszén a háború előtt és alatt tanító professzorok egy részét osztályszempont alapján nyugdíjazták. Egy évvel később a magyar állampolgárságú oktatók nagy többségének nem újították meg a szerződését. A Kolozsváron lévő vendégoktatók közül az utolsó 1950-ben távozott Erdélyből. (Az új tanári kar középiskolai tanárokból, megbízható pártkaderékből, az egyetem végzett hallgatóiból került ki.⁴²) Az ötvenes évek elején Marosvásárhelyen még maradt öt orvosprofesszor, de 1953-ban háromnak haza kellett mennie, mert nekik sem voltak hajlandók meghosszabbítani a szerződésüket. Vendég Vince és Miskolczi Dezső esete meglehetősen különösnek mondható. 1954-ben mindkettőjüket visszahívták Magyarországra, de a román illetékesek még nem akarták elengedni őket – végül valami oknál fogva mégis maradtak Marosvásárhelyen.⁴³ Miskolczi 1964 őszén repatriált, míg Vendég professzor itt hunyt el.

1948 októberében hozták létre a Magyar Művészeti Intézetet (főiskolát), mely zenei, színművészeti és képzőművészeti karokból állt, de ez nem volt hosszú életű. 1950 őszén egyesítették a magyar és román művészképzést: megalakították a magyar–román tagozatos Ion Andreescu Képzőművészeti, Gheorghe Dima Zeneművészeti, és a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetet. A Magyar Művészeti Intézettel egy időben születtek a Mezőgazdasági Intézet magyar tagozata is, ami közel egy évtized után a Bolyai Tudományegyetemmel együtt szűnt meg. Ekkor még magyar előadásokat hallgathattak a kolozsvári Mechanikai Intézet (gépipari főiskola) diákjai is. Először ebben az intézetben szüntették meg, 1954-ben, a magyar nyelvű oktatást.⁴⁴

Az egyházak megtörésének kísérlete

Az új alkotmány megjelenésének pillanatában, 1948 tavaszán nyilvánvalóvá vált, hogy a kommunista hatalom a felekezeti oktatás felszámolására készül,⁴⁵ ezért Márton Aron gyulafehérvári római katolikus püspök kezdeményezésére a római és görög katolikus egyházfők memorandumot küldtek a kultuszminiszternek, melyben kérték, a felekezeti oktatás további fenntartását. Takács Lajos nemzetiségügyi államtitkár⁴⁶ úgy vélte, hogy ezzel „Márton Aron úgyszólván kivonta a véres kardot, és minden rendelkezésére álló eszközzel támadásba ment át”.⁴⁷

Ezzel szemben a protestáns egyházak püspökei teljes egészében elismerték az államnak azt a jogát, hogy az oktatásügy minden fokozatát egyedül irányítsa. A református egyházvezetés illúzióit, téves helyzetfelismerését mutatja: lojalitásukért cserébe azt kérték, hogy egyházuk tovább gyakorolhassa ellenőrzését és befolyását öt kollégium felett (Kolozsvár, Nagye-nyed, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, Zilah). Takács Széll követnek kijelentette, hogy az előbbi elképzelésnek „nem is lesz akadályja olyan formában, hogy a presbitériumok demokratikus tagjait vagy a lojálisan viselkedő református lelképástort be fogják venni az iskolaszékekbe”.⁴⁸ Ezekből az ígéretek közül nem váltottak be semmit. Sőt május végén – a Református Teológia igazgatótanácsának tiltakozása ellenére – nyugdíjba küldtek négy nagytekintélyű professzort: Tavasz Sándort, Gönczy Lajost, id. Nagy Gézá és Imre Sándort.

A Groza-kormány 1948. július 17-én egyoldalúan mondta fel a Vatikánnal 1927-ben kötött konkordátumot. Bukarest külső – nyugati – kapcsolatai miatt tartotta gyanúsak a római és görög katolikus egyházat. Az oktatási törvényt másnap, augusztus 4-én követte a 177. sz.

kultusz törvény. Rendelkezése szerint legalább 750 000 hívő szükséges egy egyházmegye fenntartásához. Az ennél kevesebb hívővel rendelkező unitárius, a magyar zsinatpresbiteri evangélikus és a szász ágostai evangélikus egyházzal kivételt tettek. Következésképpen Erdélyben egyes-egyedül a gyulafehérvári püspökséget ismerték el, a temesvárit, nagyváradit, szatmárit csak esperesi kerületeknek tekintették, a püspököket pedig nyugdíjazták. Az érintettek ezt nem voltak hajlandók tudomásul venni, hiszen őket csak a pápa küldhette volna nyugdíjba, ezért nyíltan megtagadták az engedelmességet Bukarestnek.

A törvény mindegyik egyháznak csak egy papnevelő intézetet engedélyezett. Emiatt a római katolikusok egyedül a gyulafehérvári szemináriumot tarthatták meg, a temesvári, nagyváradit, szatmárnémeti, valamint a bukaresti és jászvásári (iași-i) papnevelőket be kellett zárni. November 15-én a hatóságok egyesítették a református és az unitárius teológiát: Kolozsvárott megalakult az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet. Bukarest a lelkészképzés állami ellenőrzését akarta ezzel hatékonyabbá tenni. Az állam elkobozta a vallásoktatási szolgáltató épületeket, tanári és kántorlakásokat, az 1921-es földreform alkalmával meghagyott birtokokat. A lelkészek ettől kezdve állami fizetést kaptak, az egyházak költségvetését, kiadásait az állam szabta meg.

Az állam felülvizsgáló és ellenőrző jogát – az 1949 februárjában megjelent működési szabályzata értelmében – a vallásügyi minisztérium gyakorolta. Ellenőrizte a teológiai oktatást, az országban és külföldön működő vallásfelekezetek közötti kapcsolatokat. Jövőhagyta az új gyülekezetek alakítását, az új állások létesítését. A rendelkezések végrehajtásáról a megyei „inspektorátusok” gondoskodtak. Az egyházak kiszolgáltatottságának mértékét mutatta az 1950. július 11-ei 153. sz. belügyminiszteri rendelet, amely kötelezővé tette az egyházközségeknek, plébániáknak az 1850–1950 közötti anyakönyvi nyilvántartásaik beszolgáltatását. A pásztorleveleket és körleveleket a vallásügyi miniszter (illetve államtitkár) engedélyezte. Márton Áron nem volt hajlandó ennek alávetni magát.

1948. március 2-án jelent meg a 62. sz. törvény, mely elrendelte, hogy a vallásfelekezetek három hónapon belül mutassák be új statútumaikat. A reformátusok és unitáriusok ezeket rögtön el is készítették. Lojalitásuk következtében kevesebb konfliktusuk támadt az állammal. Az egyházüldözés a protestáns lelkészeket nagyrészt megkímélte. Kivétel az 1952-es esztendő: 12 református lelkészt és egy teológiai professzort hurcoltak el bírósági ítélet nélkül a Duna–Fekete-tenger-csatornához kényszer-munkára.⁴⁹ Márton Áron viszont megtagadta, hogy a kultuszminisztérium elvárásának megfelelően alakítsa át egyháza statútumát.

A román kommunista vezetésnek egyetlen igazán komoly ellenfele maradt, a római katolikus egyház.⁵⁰ Az ellene induló támadás 1949 nyarán indult meg. Június 12-én Márton Áron még részt vehetett a hagyományos csíksomlyói búcsún, de öt héttel később lefoglalták. 1950 júliusában Pacha Ágoston temesvári, majd 1952 márciusában Scheffert János szatmárnémeti püspök követte őt a börtönbe.⁵¹ 1949 nyara és 1951 nyara között egymás után tartóztatták le a Márton Áron által kinevezett „titkos” püspököket,⁵² ordináriusokat, a temesvári egyházmegye esperseit. Börtönben lelte halálát Bogdánffy Szilárd és Boga Alajos ordináriusok, Scheffler János püspök, P. Boros Fortunát ferences rendfőnök. 1951. július 30-tól augusztus 7-ig tartott Márton Áron, Kurkó Gyárfás, Venczel József, Teleki Adám, Lakatos István, Szász Pál, Korparich Ede, Bodor Bertalan „hazaárulási” pere. Szeptember 10–17. között Bukarestben rendezték meg a „nagy vatikáni kémpert”. Pacha Ágostont 18 évre, kinevezett utódát, Boros Béla titkos ordináriust életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Az 1949 és 1955 között elhurcolt seminaristák, világi papok, szerzetesek, püspökök száma megközelítette a százat.

A tömeges perek, letartóztatások a katolikus klérus és a hívek megfélemlítését szolgálták. Az államtól független intézmény, az egyház szétverésére, lefejezésére törekedtek. A katolikus egyház „államosítását”, Romától való elszakítását⁵³ két módon kísérelték meg. Korbáccsal és mézesmazdaggal próbálták a plébánosokat a papi „békemozgalomba”⁵⁴ terelni. 1950. április 27-én alakította meg Ágotha Endre nyáradselyei plébános Marosvásárhelyen a Katolikus Akcióbizottságot.⁵⁵

A másik kísérlet a Római Katolikus Státus átjárása volt a kommunista hatalommal való együttműködést vállaló csoport kezébe. Ennek vezetője, Adorján Károly gyulafehérvári kanonok, káptalani helynök magához akarta ragadni az egyház irányítását az 1929-es konkordátum óta működő autonóm intézmény, az Egyházmegyei Tanács (Státus) segítségével. Márton Áron letartóztatása előtt körlevélben függesztette fel a Státust. Ezzel dacolva Adorján 1950 nyarán létrehozta a Katolikus Státus Időközi Bizottságát. A bizottság az államhatalommal együttműködve a Vatikánnal szemben álló „nemzeti” egyház létrehozása érdekében igyekezett megnyerni a klérust és a híveket.⁵⁶ A terv dugába dőlt. A papság többsége nem tántorodott el. Amint Márton Áront 1955. február 2-án kiengedték a börtönből, és megérkezett Gyulafehérvárra, mindaz összeomlott, amit a bukaresti egyházi hivatal, a Securitate és a pártszervek addig elértek. A püspök körlevélben szüntette meg a Katolikus Státust, a békepapi mozgalom gyakorlatilag megszűnt. Ez ugyan a pártállam kudarca volt, de az egyház üldözése tovább folytatódott: 1956 márciusában Kolozsvárott az ún. „jurisdikciós” perben tizenegy papot és szerzetest ítélték el.⁵⁷

Az MNSZ utolsó kongresszusa és az RMP nemzetiségi határozata

A Magyar Népi Szövetség vezetése a népköztársaság kikiáltásának másnapján a szövetség központját Kolozsvárról Bukarestbe helyezte. Ide hívták január 15-ére a Központi Intézőbizottság tagjait, és a kétnapos ülés határozatában kijelentették: a szövetség egyetért azzal a tervvel, hogy kulturális osztályait „az ideológiai harc eszközüvé alakítsák át a népi demokrácia megerősítése érdekében”.⁵⁸ Ez is mutatta, hogy ebben az időben az MNSZ már csupán – a kommunista párt által meghatározott – „országos feladatok” végrehajtásával foglalkozott.⁵⁹ Az „ideológiai harc” kívül hamarosan fontos feladatnak bizonyult a „titóista elhajlás” elleni harc is, melyet a július 9–11. között Kolozsváron tartott országos értekezleten vitáltak meg. Ugyanekkor ítélték el a római katolikus egyházat, az „imperializmus szoldjába szegődött” Márton Áron püspököt is. Tíz nappal később, július 23-án Csíkszeredában összeült a „száz” intézőbizottság. A kongresszusi előkészületek jegyében megszervezett tanácskozáson a legsűrűbben elhangzó kifejezés az önkritika és a belső tisztogatás szükségessége volt.

A negyedik országos gyűlést (kongresszust) 1948 decemberében hívták össze Kolozsváron. Az MNSZ célja ekkorra „a nemzetiségi kérdés marxi-lenini-sztálini szellemben való teljes megoldását jelentő szocializmus építése” lett. A magyar nemzetiség problémáiról már szó sem

esett. Az RMP vezetését képviselő Vasile Luca eleve tagadta a nemzetiségi sérelmek meglétét, azokat „a magyar burzsoázia saját sérelmeinek” tartotta, a magyar követ viszont úgy látta, hogy „az erdélyi magyar tömegek szerint még nagy számban vannak [...] megoldásra váró, sajátos nemzetiségi problémák”.⁶⁰

Szél Jenő úgy jellemezte az MNSZ-t, hogy súlya és befolyása, népszerűsége megszűnt, „elszakadt tömegeitől”. Ennek okát abban látta, hogy a vezetőség „túlzott lojalitással maga igyekezett leállítani a jogos magyar követeléseket”. A kommunista magyar diplomata szerint „sokszor túllóttak a célon, aminek következtében falusi és megyei szervezetek vezető pozícióiba sok igen gyenge elem került, ami még hozzájárult az MNSZ befolyásának gyengüléséhez”. Kifogásolta azt is, hogy a gerinces Kurkót „elsüllyesztették”, a szövetség vezetésébe „erőszakos” (Czikó Nándor) vagy jelentéktelen, „tutyimutyi” (Juhász Lajos), „kirakat”-embereket (Rác György) tettek.⁶¹

A kongresszus berekesztése utáni napon népgyűlést rendeztek Kolozsvárott, amelyen Groza magyarul, a székely származású Luca pedig románul beszélt.

Szél a szövetség kongresszusának utolsó napján kapta kézhez az RMP Politikai Titkárságnak határozatát a nemzetiségi kérdésben. Ez eredménynek tudta be, hogy „az állam olyan iskolákat tart fenn, amelyekben az együtt lakó nemzetiségek anyanyelvén folyik a tanítás, az óvodáktól a felsőfokú intézetekig és egyetemig”, a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban a nemzetiségek használhatják anyanyelvüket. A román kommunista vezetés az országban élő magyarok, németek, zsidók és a többi nemzetiség egységét hirdette, és „a kulturális és gazdasági intézményekben érezhető maradi szellem és elszigetelődés” leküzdését tartotta a legfontosabb feladatnak.

A diplomáciai képviselő vezetője a konkrét tennivalókkal foglalkozó részben nem látott kellő biztosítékot arra nézve, hogy „Románia a maga nemzetiségi kérdéseit teljes mértékben ezen a sztálini vonalon tudja megoldani”. Kifogásolta azt az államigazgatási gyakorlatot, hogy a többségi magyar területeken háttérbe szorultak a magyar hivatalnokok, és úgy látta, hogy „a párton belül is érvényesültek a nacionalista románosító törekvések”. Feltűnt neki az is, hogy a többi nemzeti kisebbség kérdésének tárgyalásánál, ha nagyon halványan is, de valamilyen formában felmerült az anyaországukhoz való viszony, a magyarokkal kapcsolatban erről mélyen hallgattak. Hamarosan fény derült arra, hogy miért.

„Határainkon egy légy sem repülhet át”

Az 1945 tavaszán elhangzott, sokat emlegetett Groza-beszéd⁶² óta az erdélyi magyarok közül sokan reménykedtek abban, hogy ha már a határok nem változnak, legalább átjárhatóak lesznek. A román hatóságok viszont egyre több akadályt gördítettek az útlevelek kiadása elé.⁶³ A magyar–román határ átlépése a kettős birtokosok számára is egyre nehezebbé vált: 1947 folyamán különféle indokokkal többször felfüggesztették a határátlépés lehetőségét,⁶⁴ a román határőrök pedig több komoly incidenst követtek el a határsávbán dolgozókkal szemben.⁶⁵

A következő évben sem javult a helyzet. 1948-ban rengeteg panasz érkezett emiatt a budapesti külügyminisztériumba. Nemcsak a földjüket megművelni szándékozó kettős birtokosok nem (vagy csak nagy nehézségek árán) tudtak átjutni a határon, hanem azok sem, akik magánügyben szerettek volna beutazni Romániába. „Általános a panasz, hogy amennyiben halálesettel kapcsolatban szeretnék magyar fajúak [sic!] a szomszédos községeket felkeresni és e célból a határt átlépni, akár Magyarországból Romániába, akár vice versa, ebben a román hatóságok megakadályozza és ennek folytán kegyeleti érzésüknek nem tehetnek eleget.” – olvasható egy elkeseredett magánszemély 1948. márciusi levelében.⁶⁶

A helyzet azt követően sem javult, hogy 1948. augusztus 28-án Budapesten aláírták a magyar–román személyforgalmat szabályozó egyezményt, október 16-án pedig egy kétoldalú vízumegyezményt, mely december 8-án lépett életbe. Vas-Zoltán Péter, a külügyminisztérium politikai osztályának titkára 1948 karácsonya előtti feljegyzésében foglalta össze a személyforgalom, a vízumkérdés és a kolozsvári magyar konzulátus ügyében beállt romlást. Román részről a kettős birtokosok számára a kishatárforgalomban határozat vezettek be. (A kettős birtokosok problémáját az 1949 februárjában megkötött birtokcsere egyezmény után rendezték.) A vízumegyezmény a diplomata és szolgálati utakra korlátozta a forgalmat. Egyéb személyforgalom – állapította meg – „román részről a leghatározottabb ellenállásba ütközik, még a családtagok és a visszahonosítottak visszautazása is”.⁶⁷

A kétoldalú vízumegyezmény aláírása előtt két nappal, október 14-én az MDP Külügyi Bizottsága ülésén elhatározták, hogy „a kolozsvári magyar konzulátus felállításához” a román kormány hozzájárulását kérik.⁶⁸ Még ebben a hónapban elkezdődtek a tárgyalások a kérdésről, ám ezek hamar zsákutcába jutottak. A merev román ellenállás okának Vas-Zoltán Péter azt tartotta, hogy a magyar közvélemény előtt a konzul „mindig Erdély első és legfontosabb emberének számított”.⁶⁹ Ezt látva, Budapesten november elején úgy vélték, jobb, ha a külügyminisztérium elfogadja a román fél javaslatát (konzuli hatáskörrel ellátott, de más név alatt működő külképviselet⁷⁰ felállítása Kolozsvárt), „azzal a fenntartással, hogy ezt a megoldást nem tartja teljesen kielégítő megoldásnak és a kérdés tárgyalására vissza fog térni”.⁷¹ A tárgyalások ezen a ponton szakadtak meg.

Rákosi Mátyás 1949. január 6-án levelet intézett az RMP főtitkárához, melyben panaszáradatot zúdított rá.⁷² Elismerte ugyan, hogy a népi demokráciák közül Románia kezeli a legjobban a magyar iskolaügyet, az államigazgatásban és a politikai testületekben a képviselőket, mégis nehezményezett néhány „negatív jelenséget”. Vasile Luca az MNSZ kongresszusán azt állította, hogy az UNESCO kiadványait és „magyar reakciós irodalmat csempészték Erdélybe”. Emiatt leállították a magyar kommunista sajtó terjesztését. Ráadásul a kongresszus díszelnökségébe Mao Ce-tungtól Maurice Thorez-ig több kommunista vezetőt választottak be, de magyarországit egyet sem. „Ezek kisebb-nagyobb megnyilvánulásai annak az általunk tapasztalt tendenciának, mely el akarja szigetelni Romániát Magyarországtól” – panasolta Rákosi. Szóvá tette a magyar nyelvű orvos- és gyógyszerészképzés, „a majdnem megszűnt kereskedelmi forgalom”, az állami magyar vagyonok ügyét. A román kormány az 1948. szeptember 10-ei CASBI-egyezmény újratárgyalását szorgalmazta.

Rákosi a panaszlistát azzal egészítette ki, hogy nemcsak a kishatárforgalmat, a kettős

birtokosok határátlépését tiltották meg a román hatóságok, hanem a vízumegyezmény megkötése után „szinte lehetetlenség Erdélyből Magyarországra vagy megfordítva, közönséges útlevelel utazni. Ennek következtében ma a szocializmust építő magyar népi demokrácia [össze]hasonlíthatatlanul jobban el van szigetelve a szocializmust építő román népi demokráciától, mint ez a Horthy és Antonescu országai között volt. Ezek az intézkedések tíz- és tízezer magyart érintenek a határon innen és túl, akiknek hiába magyarazzuk mi, hogy Románia a lenini–sztálini nemzetiségi politikát alkalmazza, amikor saját tapasztalatai azt mutatják, hogy most sokkal jobban el vannak zárva egymástól, mint Antonescu alatt.”

Az MDP főtitkára a felvetett problémák tisztázása céljából újabb bizalmas találkozót javasolt. (A két pártvezetés korábban 1948. november 21-én Mezőhegyesen találkozott.⁷³) Gheorghiu-Dej február 3-án kelt udvarias hangvételű válaszevele után Rákosi azt ajánlotta, hogy február 19-én találkozzanak Bukarestben. Ezt a román pártvezetés elfogadta.

Rákosi Mátyás, Rajk László és Gerő Ernő 1949. február 19-én Bukarestbe érkezett. Gheorghie Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Iosif Chişinevschi és Alexandru Moghioros olyan fogadtatásban részesítette őket, ami évekre meghatározta a két testvérpárt viszonyát. Az MDP főtitkára szinte mentegetőzve ismételte meg azokat az „apró tüneteket”, amiket „jó idejekorán eliminálni”. Annak ellenére, hogy „magyar irredenták Romániába való beözönlésétől” nem kell tartani, Csehszlovákiából három és félszer annyian jöttek Magyarországra, mint Romániából, pedig annak „külön tranzitország” a nyugati szomszédja. Románia hasonlíthatatlanul szigorúbban kezeli ezt a kérdést, mint ahogy Horthyval szemben képviselte a „román reakció”. Ezt érzi a romániai magyarság, „akiknél kétségkívül a horthysta agitáció meg a ’44-es impériumváltozás következtében van egy bizonyos neuraszténias hangulat és sovinizmus”.

Gheorghiu-Dej szerint Rákosi levelében „a bizalom, illetve a bizalmatlanság kérdései összemossódnak a belső biztonsági, éberségi intézkedéseinkkel”. Elismerte, hogy részükről „bizonyos bizalmatlanság” nyilvánul meg a magyarokkal szemben. Ana Pauker és Iosif Chişinevschi azt kifogásolta, hogy Luca bírálatával Rákosi a román pártvezetés egységét akarta megbontani, sértőnek találták az Antonescu-rendszerrel történt összehasonlítást. Luca⁷⁴ a román határok hermetikusan lezárását úgy indokolta, hogy „a Szovjetunió is kéri tőlünk ezt az éberséget”, „egy légy sem repülhet át”, amikor „az osztályharc fokozódik”. Nem lehet a magyaroknak csak úgy össze-vissza mászkálni – tette hozzá. Szerinte az nem nemzeti kérdés, ha nem hagyják „a magyarokat oda-vissza mászkálni [...], a sovén elemek tömegeinek szabad ide-oda sétifikálását”,⁷⁵ nem engedhetik meg a belügyeikbe való beavatkozást.

Gerő elismerte, hogy az emberek mozgását, a határokat ellenőrizni kell: „nálunk útlevelet csak az államvédelmi szerv ellenőrzése alapján adunk ki”, mire Luca megjegyezte, hogy náluk viszont a Securitate dönt az útlevelekről. Gheorghiu-Dej a két népköztársaság biztonságai kérdésének tartotta az ügyet. Mindkét oldalon – mondotta – „folytatni kell a harcot a külső és belső ellenség ellen”.

Luca a CASBI-egyezmény „zsidó javakra” vonatkozó részét azzal intézte el: „Most már biztos, hogy egy szöveget sem kaptok vissza.” A román főtitkár a magyar pártvezetők szemébe vágta: „olyan kártérítést fognak kapni, amiben nem lesz köszönet [...] a szovjet elvtársak felhatalmazásával cselekedtünk.” A kártérítés kérdésében – hosszas vita ellenére – nem jutottak dűlőre. Ez ügyben később kétoldalú tárgyalásokra került sor, de a vagyoni vita azzal végződött, hogy a magyar fél feladta a kártérítésre vonatkozó igényét, sőt minden 1945 előtt és után keletkezett követeléséről lemondott (akárcsak a román fél), ennek következtében 1953 nyarán alá tudták írni a kétoldalú vagyoni jogi és pénzügyi egyezményt.⁷⁶

Az 1949. februári találkozót nem követte újabb kétoldalú megbeszélés. Rákosi a bukaresti látogatás után néhány hónappal írt, baráti hangvételű levelében felemlítette: megegyeztek abban, hogy „alkalomtán néhány napra” át fog jönni a román pártvezető. Felajánlotta, hogy találkozzanak augusztus 20. körül, a Világifjúsági Találkozó ideje alatt, mivel meg tudnának beszélni „egy-két kérdést, mely mindkét országot érinti, és amely a legutóbbi találkozásunk óta felmerült”.⁷⁷ Gheorghiu-Dej mindazonáltal nem élt a meghívással. A két testvérpárt vezetőinek párbeszéde közel hat évig, 1955 decemberéig, az RMP II. kongresszusáig szünetelt.

A román pártvezetés a bizalmatlanság, a sztálini „éberség” jegyében bocsátott vasfüggőnyt a két állam közé. A kolozsvári útlevelehivatal tanúja a két ország közötti személyforgalom teljes megszűnésének. Az erdélyi magyarság vezetőit és velük együtt a kisebbségi társadalom közérzetét, szabad akaratát a vádlottak padjára ültették. Bűnnek minősítették Magyarországhoz tartozásuk vágya, önrendelkezési joguk korábbi kinyilvánítása, a magyarság politikai megszervezése, érdekeinek képviselete, sérelmeinek megfogalmazása, az anyaországgal fenntartott kapcsolatuk. A magyar ügy állambiztonsági kérdéssé vált. A szovjet NKVD romániai fiókszervezete, a Direcția Generală a Securității Poporului (Securitate) a magyar–román viszony egyik főszereplőjévé lépett elő.

JEGYZETEK

1. Lásd Fülöp Mihály: Az Európai Tanácsadó Bizottság (1943–1945) II. (A németországi megszállási övezetek.) In: Múltunk, 2006/1.

2. Vas Zoltán: Viszontagságos életem. Bp., 1980. 469. Lásd még Rákosi Mátyás visszaemlékezését Sztálinnal folytatott beszélgetéséről 1944 nyarán. Közli: Minoritáti etnoculturale mărturii documentare: Maghiarii din România (1945–1955) (Szerk.: Andreescu, Andreea– Nastasă, Lucian–Varga Andrea), Cluj-Kolozsvár, 2002., 799–804. (A továbbiakban: Minoritáti etnoculturale...)

3. Bővebben lásd: Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember–1945. március). (Vál., szerk., bev. tanulm.: Nagy Mihály Zoltán–Vincze Gábor), Kolozsvár – Csíkszereda, 2004. (A továbbiakban: Autonómisták és centralisták.)

4. Groza 1955-ben állítólag azt mondta az akkor szabad lábra helyezett Márton Áron püspöknek, hogy „ő odaadná Erdélyt Magyarországnak, de sok román él itt”. Közli: Minoritáti etnoculturale..., 832.

5. Nagy Ferenc miniszterelnök emlékezete szerint „Rákosi azt engedvén gyanítani, hogy támaszkodik bizonyos szovjet információkra, azt javasolta, hogy mintegy négy-tízezer négyzetkilométernyi területre terjedjen ez a magyar igény, mer ebben az esetben lehet reményünk bizonyos fokú támogatásra.” Lásd: Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. Bp., 1990. 271.

6. Közli: Revízió, vagy autonómia? Íratok a magyar román kapcsolatok történetéről (1945–1947). (Bev. tanulm., összeáll: Fülöp Mihály, sajtó alá rend., jegyzetek: Vincze Gábor) Bp., 1998. 427–428. (A továbbiakban: Revízió, vagy autonómia?)
7. Közli: Transzilvanszkij vaproz. Vengero-rumünszkij territorialnűj szpor i SZSZSZR 1940–1946. (Szerk.: Iszlamov, T. M. – Pokivajlova, T. A) Moszkva, 2000. 391. (A továbbiakban: Transzilvanszkij vaproz.)
8. Transzilvanszkij vaproz, 391–392.
9. Fülöp Mihály: A Sebestyén-misszió. II. In: Világtörténet, 1988/2. 105–108.
10. Rákosi 1946. április 15-én reggel Budapesten még Gascoigne brit követnek is megerősítette: némi remény van arra, hogy Magyarország visszakaphatja Nyugat-Erdély egy részét (vagyis azt, ahol tiszta magyar lakosság él, a jelenlegi határ szomszédságában). Úgy gondolta, Oroszország erre rokonszenvvel tekint, és „azt hallotta, hogy Nagy-Britannia és Amerika sem ellenkezne egy ilyen határmódosítással”. Ő nem „kérte” ezt, de úgy érezte, ha ez elérhető, az igen kielégítő lenne. Public Record Office (jelenleg National Archives) Kew, FO 37159005 Gascoigne 211. sz. 1/89/46 jelzetű 1946. április 15-i levele R 6151 256 21. Rákosi hangsúlyozta Gascoigne-nak, hogy nem miniszterelnök helyettesi, hanem MKP vezetői minőségében beszél. F. A. Warner a Foreign Office referáló lapján meg is jegyezte: ez az első eset, hogy Nyugat-Erdély Magyarországnak visszaadásáról szóló orosz kedvező álláspontról hallottak, ráadásul olyan kommunistától, akinek a pártja addig Moszkva utasítására hevesen ellenezte a revíziót
11. Fülöp Mihály: A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés, 1947. Bp., 1994. 51–62, 83–90, 95–118.
12. Hațjeganu január 17-én magyarelles kirohanásokkal teli sajtónyilatkozatot adott.
13. Pătrășcanu Tătărescu miniszterelnök-helyettes külügyminiszterrel együtt támadta Groza magyarokkal szemben „túlságosan engedékeny” politikáját, amit viszont a szovjet katonai és politikai hatóságok a párizsi értekezlet és a parlamenti választások előtt kifejezetten támogattak.
14. A székely származású kommunista politikus 1919-ben még a Székely Hadosztály és Dandár katonája volt, majd visszatérve Erdélybe, 1920-ban a Kommunisták Romániai Pártja egyik alapítója lett. A harmincas években börtönbe került, majd 1940-ben a Szovjetunióba került. A világháború alatt a szovjet hadsereg politikai igazgatóságánál dolgozott. A magyar sajtóban és a diplomácia iratokban 1948-ig – többé-kevésbé következetesen – magyarul írták a nevét, ettől kezdve azonban románul (Vasile Luca). Tanulmányunkban mi is ezt a gyakorlatot követjük
15. A bennfentesek közismerten így hívták Sztálint.
16. M. Litvinov megfogalmazása az Erdélyről készített feljegyzésében Lásd: Transzilvanszkij vaproz, 237.
17. Lásd Rákosi és Gerő 1955. áprilisi beismerését Bodnărașnak. Közli: Minorități etnocale..., 804–809.
18. Révai József április 26-án a Zeneakadémián tartott beszédében, egyebek mellett azt hangoztatta, hogy „mi, magyar kommunisták, mindig Trianon ellen voltunk, mi Trianont igazságtalan békének bélyegeztük.” A határrevízióra, illetve a moszkvai tárgyalásokra célozva kijelentette: „javultak esélyeink”. (A magyar békéről. In: Szabad Nép, 1946. április 28.)
19. Szirmai 1940 előtt a Kommunisták Romániai Pártja tagja volt, majd átlépett a magyar pártba.
20. Lásd Minorități etnocale..., 327–331.
21. Bottoni, Stefano: Az 1945 utáni Magyarország hagyományos román szemzőgből. In: Múltunk, 2006/1. 312–313.
22. A „Gazda” Gheorghe Gheorghiu-Dej sakkban tartásán kívül ügyelt arra, hogy Rákosi se érezhesse magát biztonságban. „A hatalom ígézetében” Sztálin Rákositól 1951 nyarán, a Krím-félszigeti látogatásán megkérdezte, miért akarja agyonlővetni Farkas Mihályt és Péter Gábort, érzékeltetve, milyen sorsra juthat. Sztálin Romániában Gheorghiu-Dej-Ana Pauker, Magyarországon Rákosi Mátyás–Gerő Ernő hatalmi kettősét használta céljai megvalósítására.
23. Fülöp, Anna: La Transylvanie dans les relations roumano–hongroises vues du Quai d’Orsay 1944–1947. Cluj-Kolozsvár, 2006. 86.
24. Pătrășcanu kolozsvári beszédének időpontját a különböző források, feldolgozások más-más időpontra teszik. A kolozsvári magyar napilapok és az MTI tudósítójának korabeli jelentése szerint június 9-én, szombaton tartott beszédet a Kolozsvárra érkező igazságügy-miniszter. Ezzel szemben az egyik román kronológia június 10-re, egy másik 12-re, egyéb kiadványok pedig 11-re vagy 12-re datálják a beszédet. Lásd Gyárfás László MTI tudósító június 11-i jelentését. MOL, XIX-A-1-n (a miniszterelnökség kisebbségi ügyosztálya anyagai) 7. doboz, „Z” 2476-1946. (A szakirodalom felsorolásától terjedelmi okokból kénytelenek vagyunk eltekinteni.)
25. Minorități etnocale..., 409.
26. Revízió vagy autonómia? 363.
27. I. m. 382–383.
28. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL), XIX-J-1-j (a külügyminisztérium TÜK-iratai 1945–68, Románia), 17. doboz, 16/b tétel, 322/48 sz., Fáy-Halász Gedeon követségi titkár 1948. január 9-i jelentése.
29. MOL, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, Gyöngyössy István követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő 1948. február 17-i jelentése.
30. A románok „más módszerekkel, mint Magyarország, előre szaladnak a szocializmus építése terén...” – írta Vas-Zoltán Péter külügyminisztériumi titkár egy 1949. június 27-i átiratában. MOL, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel,

239/49 sz., másolat

31. Casă de Administrarea și Supravegherea Bunurilor Inamice – az Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár.

32. A CASBI zárolta a magyarországi jogi és természetes személyek érdekeltségeit, ingó és ingatlan javait, a magyar állam, illetve hatóságai, valamint magyarországi közalapítványok Észak-Erdélyben lévő vagyonát, az 1940–44 közt Magyarországra költözött magánszemélyek Észak-Erdélyi javait. Iklódy Dezső, a bukaresti magyar külképviselet tanácsosa, a CASBI-kérdés egyik szakértője 1945 augusztusában úgy becsülte, hogy a zár alá vett összes magyar vagyon értéke „óvatos becslés szerint is megközelíti jövátételi kötelezettségünk teljes összegét”. Más korabeli szakértők „csak” 200 millió dollárra becsülték a zárolt vagyont – ami megegyezett a Szovjetunióknak fizetendő magyar jövátétel összegével. Lásd: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzügyintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar–román vagyonjogi vitáról. (Válog., sajtó alá rend., bev. tanulm., jegyzetek: Vincze Gábor) Csíkszereda, 2000. 25–27. (A továbbiakban: Magyar vagyon...)

33. MOL, XIX-J-1-j, 20. doboz, 23/d tétel, 466/pol/res.

34. Lásd a budapesti székhelyű Hungária Rt. nagybányai vállalatának, az Ólom- és Cinkbánya Rt.-nek az esetét. MOL, Z 560 fond, (a Hungária Vegyi és Kohóművek Rt. titkársága), 22. csomó, 193. tétel, az Rt. igazgatóságának 1947. június 2-i átirata a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak.

35. MOL, M-KS 276. fond, 80. csomó (az MDP Külügyi Bizottsága anyaga), Szébenyi Endre iratai 1. őrzési egység (a továbbiakban: ő. e.) Egy ilyen egyezmény megkötésére a Csehszlovákia és Bulgária közötti hasonló megállapodás szolgálhatott volna precedensül.

36. Még az áprilisi tárgyalásokon Luca tett egy olyan ígéretet – melyet az ideiglenes megállapodásban is rögzítettek –, miszerint „a román kormány Magyarország érdekeit mint baráti állam fogja figyelembe venni, és esetleg előzetesen letárgyalni” de ezt sem tartotta be – csakúgy, mint számtalan korábbi ígéretét. Lásd Magyar vagyon..., 73.

37. Luca arra hivatkozott, hogy a zsidóvagyonok miatt „a helybeli zsidó szervezet” – a Demokrata Zsidó Népközösség – „nagy tüzet csinált”, panaszával elment egészen a bukaresti szovjet nagykövetségig. Inkább úgy tűnik, a Politikai Bizottság néhány tagjának (Chişinevschi, Bodnăraş, Pauker) kifogása miatt kellett visszatáncolni az egyezménytől. I. m. 384–385.

38. Bővebben lásd Vincze Gábor: Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Csíkszereda, 1999. 190–196.

39. Ez sokak elégedetlenségét válthatta ki, legalábbis erre utal Széll követ a jelentésében: „támadja a reakció a közoktatásügyi reformot azért is, mert mint ők mondják, megszünteti az erdélyi magyar közoktatás függetlenségét.” A jelentést közli: Történelmi kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához. II (1944–1989.) (Válog., sajtó alá rend., bev. tanulm., jegyzetek: Vincze Gábor) Csíkszereda, 2003. 107. (A továbbiakban: Történelmi kényszerpályák.)

40. Vincze, 1999. 312.

41. A „folyamatos átszervezés” jegyében 1951 őszén a Babeş és a Bolyai Tudományegyetemek jogi karait, valamint a Bolyai közgazdaságtudományi karát külön főiskolává egyesítették, Kolozsvári Jog- és Közgazdaságtudományi Főiskola néven. Az intézmény két év múlva megszűnt, a leválasztott fakultások visszakérültek a korábbi helyükre.

42. A romániai magyar társadalomnak – ekkor még meglévő – aránylag gazdag értelmiségi-szellemi tartalékát mutatja az a tény is, hogy a középiskolai tanárokból egyetemi oktatókká kinevezettek legnagyobb része az elkövetkező évtizedekben komoly tudományos teljesítményt mutatott fel, mint Bodor András történész, Márton Gyula nyelvész és mások.

43. MOL, XIX-J-1-k (a külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia), 44. doboz, 30/d tétel, 05299. sz. (Dr. Zsoldos Sándor egészségügyi miniszter 1954. április 16-i átirata Miskolczi és Vendég professzorok hazahívása ügyében.) és 05299/8. sz. (Miskolczi Dezső november 25-i levele a debreceni orvostudományi egyetem dékánjának.) Obál Ferenc szerint azért maradhattak, mert Vendég Vince a „lisenkőizmus” hívéül szegődött, ezért ideológiai okokból szükség volt rá, míg Miskolczi Románia legjobb idegsebészeként egyszerűen nélkülözhetetlennek számított.

44. A bukaresti magyar nagykövetség és a kolozsvári Ütlevélhivatal erről nem jelentett, mint ahogy arról sem, hogy 1955-ben szüneteltették a Mezőgazdasági Intézet magyar tagozatán a felvételt.

45. A 27. paragrafus leszögezi: „Egyetlen vallásfelekezetet, vallásos társulat, vagy közösség sem nyithat vagy tarthat fenn általános jellegű tanintézetet, csak a vallásgyakorlat személyzetét kiképző különleges iskolákat; ezek állami ellenőrzés alatt állnak.” A Román Népköztársaság alkotmánya. Bp., 1949. 10–11.

46. A korabeli magyar sajtó tévesen alminiszternek fordította.

47. MOL, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 336/48 sz., Széll Jenő követ május 29-i jelentése.

48. Uo.

49. Vincze, 1999. 314.

50. Ahogy egy diplomáciai irat megfogalmazta: „Romániában a különböző egyházak közül egyedül a katolikus egyház az, mely a Népköztársasággal szemben harcos ellenzéki álláspontot foglal el.” MOL, XIX-J-1-j, 15. doboz, 50. tétel, 1464/59. Széll követ 1950. január 28-i jelentése

51. Kálló Iván 1950. március 16-án azt jelentette, hogy előző nap a követségi fogadáson megjelent Vasile Luca is, aki Sz. I. Kavtaradze nagykövet, Chişinevschi, és Pauker jelenlétében azzal dicsekedett el, hogy „Romániában jelenleg egy katolikus püspök se nincs [sic!] szabadságon...” MOL, XIX-J-1-k, 32. doboz, 22/d tétel, 60/950. szig.biz. sz.

52. A pápa 1948. június 29-i „Nominatio substitutorum” kezdetű szentszéki rendelkezésével arra utasította a népi demokráciákban élő, joghatóságuk gyakorlásában akadályozott püspökeiket, hogy nevezzenek ki két helyettes (ordinarius substitus) maguk helyett. A megyéspüspök felfüggesztése, letartóztatása, száműzése esetén átvették az egyházmegye kormányzását A főpásztor akadályoztatása esetén az első helyettes lépett a helyébe, megnevezve

utódát. Kinevezéséről értesítették a Vatikánt. A romániai katolikus egyházfők több utódot jelöltek meg. Ennek köszönhetően Márton Áron püspök szabadulása előtt egy évvel sikerült megszakítania a titkos láncolatot a kommunista államvédelmi hatóságoknak.

53. Luca – a korábban hivatkozott 1950. március 16-i követségi jelentés szerint – azt is közölte, hogy „a közeljövőben megvalósítják azt, hogy a katolikus egyház le legyen választva, illetve függetlenül legyen a Vatikántól. Anyagiilag és szellemileg is. A lelkiekkel nem törődnek...”

54. A „békemozgalom” eredete a Békeaktivisták Világkonferenciájának Állandó Tanácsa 1950. március 15–19. között Stockholmban tartott konferenciájára vezethető vissza. A tanács aláírásgyűjtést indított „a világbéke” érdekében – a világméretű kampány azonban a Kreml manipulációja volt.

55. A lelkészek egy részét a Securitate kényszerrel hurcolta Marosvásárhelyre. A kiadott „békefelhívásban” (melyet 39 lelkész, és 63 laikus írt alá) felszólították a „békét akaró” katolikus lelkészeket és híveket, hogy írják alá a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának felhívását. A korabeli lapok szerint ezután a katolikus papok „tömegesen csatlakoznak” az értekezlet határozatához, valójában a lelkészeknek egy töredéke vett részt a kommunista párt által irányított mozgalomban. A „békeívet” az értekezlet után a Securitate emberei alá akarták iratni a papsággal, azonban a legtöbb helyen ezt megtagadták, ellenálva a zsarolásnak, fenyegetőzésnek. A Katolikus Akcióbizottság által év közben kiadott brosúrában szereplő, a felhíváshoz csatlakozó személyek névsora hamisítvány, sokan nem is tudták, hogy fölkerültek a listára. Lásd Tempfli Imre: Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966. Bp., 2002. 219–231.

56. 1948. július 18-án Szatmárnémetiben Takács Lajos nemzetiségi államtitkár az MNSZ székházában jelentette ki: „Lehetőséget adunk [arra], hogy a római katolikus egyház nemzeti egyházzá alakuljon és ne legyen kénytelen a külföldi irányításra hallgatni”.

57. A még 1954 nyaratól kezdődő letartóztatások oka az volt, hogy az ún. Adorján-vonallal szemben álló – és még szabad lábon lévő – titkos ordinárius (Fuchs Gábor), valamint a plébánosok egy része megpróbálta megakadályozni, hogy az általuk törvénytelennek tekintett egyházi vezetés a papok nagyobb részére ki tudja terjeszteni befolyását.

58. Világosság, 1948. január 17.

59. A moldvai magyar iskolákat csak amiatt hozhatták létre, illetve azért szervezkedhetett az MNSZ a csángó-lakta vidéken, mert az az RMP taktikai érdekeinek pillanatnyilag az megfelelt.

60. A Magyar Népi Szövetség 1948. július 9–11-i kolozsvári országos értekezletén Kacsó Sándor elnök kijelentette: „Sérelmi politikával a sovinizmust, a reakciót szolgálnánk.”

61. Amikor Luca tagadta a kisebbségi sérelmek meglétét, Széll úgy látta, hogy „az erdélyi magyar tömegek szerint még nagy számban vannak [...] megoldásra váró, sajátos nemzetiségi problémák”. MOL, M-KS 276. fond, 65. cs., (Rákosi Mátyás titkári iratai), 212. ő. e., Széll Jenő követ 1948. december 18-i jelentése.

62. Az MNSZ kongresszust követő nagygyűlésen Groza azt ígérte, hogy hamarosan megszűnik a két ország közt a vámhatár, a vízumkényszer, sőt, abban az esetben, ha „testvér a testvért, és szülő a gyermekét” akarja meglátogatni, „szabadon utazhatnak”, mert „csupán bizonyos határátkelési igazolvánnyal” kell rendelkeznie. Idézi: Groza Péter emlékére. Bp., 1984. 83.

63. 1947. november 30-án a kolozsvári szociáldemokrata napilap, az Erdély ismertette az Állambiztonsági Főnökség közleményét: útlevelet csak az állambiztonsági hivataltól lehet kérvényezni, és akik családi látogatásra mennek, fel kell tüntessék a kérvényen, mikor és milyen körülmények között távozott Romániából a családtag, az utazás célját a lehető legrészletesebben ismertetni, és alaposan indokolni kell, valamint csatolni az illető ország beutazási engedélyét. Groza ezekben a napokban a Népszavának nyilatkozva megint kijelentette, hogy hamarosan megvizsgálják, az utazási könnyítések lehetőségét.

64. A két ország határőrizeti szervei a borsi határsávban tartott értekezleten október 1-én megegyeztek abban, hogy december 1-ig – az őszi mezőgazdasági munkák ideje alatt – nyitva tartják a határt, de november 6-án a román fél mondván csinált ürüggyel lezárta a határt. (1948 tavaszán azonban ismét megnyitották.) MOL, XIX-J-33-b (a bukaresti követség adminisztratív iratai) 9. doboz, 23/f tétel, 44.765/4/1947.

65. 1947. augusztus 26-án a biharugrai halgazdaság határsávban levő tápcsatomájánál kaszáll magyarok közül a grancsárok hetet áthurcoltak román területre, majd az oláhszentmiklósi őrházhoz kísérték őket azzal az indoklással, hogy szabálytalan munkát végeztek. Az elhurcolt parasztok közül éjszaka csak hárman tértek vissza a társaikhoz, ők is sebesülten, és elmondták, hogy a négy társukat – miközben kísérték vissza őket az atyási őrházról, ahol kihallgatták őket, még román területen a határőrök szabályszerűen kivégezték, ők is épp hogy meg tudtak menekülni. Az eset annyira egyértelmű volt, hogy a román hatóságok sem tudták azt elkenni, végül az özvegyeknek 2–2 millió lej (kb. 150.000 ft) kártérítést fizettek. Az incidens anyaga a külügyminisztérium adminisztratív iratai között található: XIX-J-1-k, 42. doboz, 29/f tétel. Ugyanitt található a két, 1948 november végén – ugyancsak grancsárok által elrabolt – apátfalvi halász esete is. Őket csak három nappal később adták vissza a román hatóságok.

66. MOL, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/f tétel, 31.795.

67. MOL, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 0319-48. sz., Vas-Zoltán Péter külügyminisztériumi titkár 1948. december 23-i feljegyzése. (A magyar követség értesülése szerint Georgescu belügyminiszter álláspontja az, hogy magánutazás nem engedélyezhető. MOL, M-KS 276. fond, 65. cs. 212. ő. e., 1948. december 31-i feljegyzés.)

68. MOL, M-KS 276. fond, 80. cs. 6. ő. e. 3.

69. MOL, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 0319-48. sz., Vas-Zoltán Péter 1948. december 23-i feljegyzése.

70. Vas-Zoltán Péter december elején úgy értesült, hogy a kétoldalú tárgyalásokon a konzulátus szót „kijetni sem szabad”, csak mint „kolozsvári magyar expozitúrát” emlegethetik. MOL, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 1948. december 10-i feljegyzés.

71. MOL, M-KS 276. fond, 80. cs., 8. ő. e. 3. A Külügyi Bizottság 1948. november 8-i ülésének jegyzőkönyve.

72. MOL, M-KS 276. fond, 65. cs., 112. ő. e., hitelesített fogalmazvány.

73. Erről a találkozóról – forrás hiányában – egyelőre semmit sem lehet tudni.

74. Rákosi a visszaemlékezésében megjegyzi róla, hogy „kétségkívül nyers ember volt”, és „beleesett sok romániai magyar kommunistáknak abba a hibájába, hogy katolikusabb volt a pápánál, pontosabban magyar kérdésekben románabb volt a románoknál”. Lásd Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940–1956. 1–2. köt. (Szerk.: Feitl István – Gellériné Lázár Márta – Sipos Levente.) Bp., 1997. 90.

75. „Sétifikálásról” szó sem volt: a határőrség parancsnokságának statisztikája szerint 1949. február hónapban 124 magyar és 150 román belépő, illetve 42 magyar, és 91 kilépő román állampolgárt regisztráltak a két ország határán. Ugyanezek a számok decemberben: 237, 224, és 129, 127. MOL, XIX-B-10 (a Határőrség Országos Parancsnokságának iratai), 27. doboz, V-11-es tétel, 001-es csomó

76. Magyar vagyon... 488–491. (Magyarország ekkor hússzor nagyobb vagyonról mondott le, mint Románia.

77. MOL, M-KS 276. fond, 65. cs. 112. ő. e., 25.

[Vissza az oldal tetejére](#) | [Folyóirat](#) | [Főoldal](#)

